

TRƯỜNG ĐẠI HỌC CÔNG NGHIỆP HÀ NỘI

Giáo trình

NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI

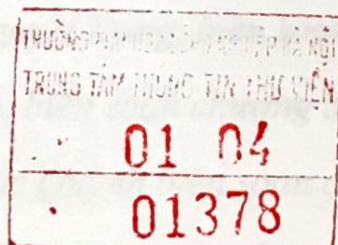
NHÀ XUẤT BẢN THỐNG KÊ

TRƯỜNG ĐẠI HỌC CÔNG NGHIỆP HÀ NỘI

Chủ biên: TS. Nguyễn Thị Nguyệt Dung

Giáo trình NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI

NHÀ XUẤT BẢN THỐNG KÊ - 2016

LỜI NÓI ĐẦU

Kiến thức ngân hàng và hoạt động ngân hàng là một trong những nội dung quan trọng trong chương trình đào tạo sinh viên ngành Tài chính - Ngân hàng. Nhằm cung cấp những kiến thức cơ bản về quản trị và nghiệp vụ ngân hàng thương mại, đáp ứng yêu cầu của bạn đọc trong học tập, nghiên cứu và thực tiễn làm việc tại các ngân hàng, Bộ môn Tài chính ngân hàng - Khoa Quản lý kinh doanh - Trường Đại học Công nghiệp Hà Nội đã biên soạn cuốn giáo trình **Ngân hàng thương mại**.

Những nội dung trong cuốn giáo trình **Ngân hàng thương mại** được trình bày một cách khoa học, có tính tổng hợp cao, logic các vấn đề từ đơn giản đến phức tạp trong hoạt động của một ngân hàng thương mại, đáp ứng nhu cầu học tập và nghiên cứu của nhiều sinh viên và nhân viên ngân hàng.

Giáo trình này do TS. Nguyễn Thị Nguyệt Dung làm chủ biên, tham gia biên soạn là các giảng viên Bộ môn Tài chính ngân hàng - Khoa Quản lý kinh doanh - Trường Đại học Công nghiệp Hà Nội, cụ thể như sau:

- TS. Nguyễn Thị Nguyệt Dung, biên soạn chương 4, 10;
- ThS. Bùi Thị Hạnh, biên soạn chương 3, 9;
- ThS. Phạm Thị Trúc Quỳnh biên soạn chương 5;
- ThS. Dương Thị Hoàn biên soạn chương 8;
- ThS. Nguyễn Thị Quyên biên soạn chương 7;
- ThS. Lương Thị Thanh biên soạn chương 1;
- ThS. Nguyễn Thị Thắm biên soạn chương 6;
- ThS. Trần Thị Hồng Thu biên soạn chương 11;
- ThS. Phạm Thị Hạnh biên soạn chương 2.

MỤC LỤC

Lời nói đầu	3
Chương 1:	
TỔNG QUAN VỀ NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	11
1.1. LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ PHÁT TRIỂN CỦA NGÂN HÀNG	11
1.1.1. Lịch sử hình thành	11
1.1.2. Quá trình phát triển	12
1.2. KHÁI NIỆM, PHÂN LOẠI NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	13
1.2.1. Khái niệm	13
1.2.2. Các loại hình ngân hàng thương mại	14
1.3. CHỨC NĂNG CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	17
1.3.1. Chức năng trung gian tín dụng	17
1.3.2. Chức năng trung gian thanh toán	18
1.3.3. Chức năng tạo tiền	19
1.4. TỔNG QUAN HOẠT ĐỘNG NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	22
1.4.1. Bảng cân đối kế toán của ngân hàng thương mại	22
1.4.2. Hoạt động nghiệp vụ của ngân hàng thương mại	27
TÓM TẮT CHƯƠNG	30
CÂU HỎI ÔN TẬP	30
Chương 2:	
NGUỒN VỐN VÀ QUẢN LÝ NGUỒN VỐN	31
2.1. NGUỒN VỐN CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	31
2.1.1. Nguồn vốn tự có	32
2.1.2. Nguồn vốn huy động	38
2.1.3. Nguồn vốn đi vay	45
2.1.4. Các nguồn vốn khác	47
2.2. QUẢN LÝ NGUỒN VỐN	48
2.2.1. Sự cần thiết phải quản lý nguồn vốn của ngân hàng thương mại	48
2.2.2. Nội dung quản lý	48
2.2.3. Các chỉ tiêu đánh giá hoạt động tạo lập nguồn vốn của ngân hàng thương mại	57
TÓM TẮT CHƯƠNG	59
CÂU HỎI ÔN TẬP	60

Chương 3:	
NGHIỆP VỤ HUY ĐỘNG VỐN	63
3.1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ CHUNG VỀ NGHIỆP VỤ HUY ĐỘNG VỐN	63
3.1.1. Khái niệm	63
3.1.2. Vai trò	64
3.2. NGHIỆP VỤ HUY ĐỘNG VỐN CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	65
3.2.1. Nhận tiền gửi	65
3.2.2. Phát hành giấy tờ có giá	69
3.2.3. Vay vốn tổ chức tín dụng khác và vay Ngân hàng Trung ương	74
TÓM TẮT CHƯƠNG	76
CÂU HỎI ÔN TẬP	77
Chương 4:	
TÀI SẢN VÀ QUẢN LÝ TÀI SẢN	79
4.1. NỘI DUNG, ĐẶC ĐIỂM CỦA CÁC KHOẢN MỤC TÀI SẢN	79
4.1.1. Ngân quỹ	79
4.1.2. Chứng khoán	81
4.1.3. Tín dụng	82
4.1.4. Các tài sản khác	85
4.1.5. Các tài sản ngoại bảng	85
4.2. QUẢN LÝ TÀI SẢN	86
4.2.1. Khái niệm	86
4.2.2. Mục tiêu	86
4.2.3. Nội dung quản lý	87
4.3. MỐI QUAN HỆ GIỮA NGUỒN VỐN VÀ TÀI SẢN	96
4.3.1. Mối liên hệ sinh lời	96
4.3.2. Mối liên hệ an toàn	97
TÓM TẮT CHƯƠNG	97
CÂU HỎI ÔN TẬP VÀ BÀI TẬP	98
Chương 5:	
NGHIỆP VỤ TÍN DỤNG	101
5.1. NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG VỀ TÍN DỤNG NGÂN HÀNG	101
5.1.1. Khái niệm	101
5.1.2. Đặc điểm	102

5.1.3. Vai trò	103
5.1.4. Một số hình thức cấp tín dụng cơ bản	104
5.2. CÁC PHƯƠNG PHÁP XÁC ĐỊNH LÃI SUẤT CHO VAY	115
5.3. QUY TRÌNH TÍN DỤNG	120
5.3.1. Ý nghĩa của việc thiết lập quy trình tín dụng	120
5.3.2. Quy trình tín dụng cơ bản	121
5.4. BẢO ĐẢM TÍN DỤNG	130
5.4.1. Bảo đảm tín dụng bằng tài sản thế chấp	130
5.4.2. Bảo đảm tín dụng bằng tài sản cầm cố	131
5.4.3. Bảo đảm tín dụng bằng bảo lãnh	132
5.4.4. Bảo đảm tín dụng bằng tài sản hình thành từ vốn vay	133
5.5. PHÂN TÍCH TÍN DỤNG	133
5.5.1. Khái niệm	133
5.5.2. Mục tiêu của phân tích tín dụng	134
5.5.3. Nguồn thông tin để phân tích tín dụng	135
5.5.4. Nội dung phân tích tín dụng cơ bản	136
5.6. CHÍNH SÁCH TÍN DỤNG	142
5.6.1. Vai trò của chính sách tín dụng	142
5.6.2. Các nhân tố ảnh hưởng của chính sách tín dụng	143
5.6.3. Nội dung cơ bản của chính sách tín dụng	144
TÓM TẮT CHƯƠNG	149
CÂU HỎI ÔN TẬP	150
Chương 6:	
NGHIỆP VỤ ĐẦU TƯ	151
6.1. KHÁI NIỆM, MỤC ĐÍCH CỦA NGHIỆP VỤ ĐẦU TƯ CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	151
6.2. CÁC HÌNH THỨC ĐẦU TƯ CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	153
6.2.1. Đầu tư vào doanh nghiệp	153
6.2.2. Đầu tư vào chứng khoán	158
6.3. CÁC NHÂN TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN QUYẾT ĐỊNH ĐẦU TƯ CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	163
6.3.1. Tỷ suất lợi nhuận dự kiến	163
6.3.2. Tác động của thuế	164
6.3.3. Các loại rủi ro	164
TÓM TẮT CHƯƠNG	165
CÂU HỎI ÔN TẬP	166

Chương 7:

NGHIỆP VỤ KINH DOANH NGOẠI TỆ VÀ NGÂN HÀNG QUỐC TẾ	167
7.1. NGHIỆP VỤ NGÂN HÀNG QUỐC TẾ	167
7.1.1. Lịch sử phát triển của ngân hàng quốc tế	167
7.1.2. Khái niệm và đặc điểm	168
7.1.3. Các rủi ro thường gặp trong nghiệp vụ ngân hàng quốc tế	171
7.1.4. Một số nghiệp vụ ngân hàng quốc tế chủ yếu	174
7.2. NGHIỆP VỤ KINH DOANH NGOẠI TỆ CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	181
7.2.1. Những vấn đề cơ bản trong kinh doanh ngoại tệ	181
7.2.2. Nội dung của nghiệp vụ kinh doanh ngoại tệ của ngân hàng thương mại	187
7.3. TỔ CHỨC MỘT NGÂN HÀNG Ở NƯỚC NGOÀI	204
7.3.1. Văn phòng đại diện	204
7.3.2. Chi nhánh ngân hàng nước ngoài thực hiện trọn gói	205
7.3.3. Ngân hàng con ở nước ngoài	205
7.3.4. Ngân hàng liên doanh	205
7.3.5. Liên minh ngân hàng	206
TÓM TẮT CHƯƠNG	206
CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP ÔN TẬP	206

Chương 8:

CÁC NGHIỆP VỤ NGÂN HÀNG TRUNG GIAN	209
8.1. NGHIỆP VỤ THANH TOÁN KHÔNG DÙNG TIỀN MẶT	209
8.1.1. Thanh toán bằng Séc	209
8.1.2. Thanh toán bằng ủy nhiệm chi - Lệnh chi	210
8.1.3. Thanh toán bằng ủy nhiệm thu - Nhờ thu	211
8.1.4. Thanh toán bằng thư tín dụng	212
8.1.5. Thanh toán bằng thẻ ngân hàng (thẻ thanh toán)	212
8.2. DỊCH VỤ ỦY THÁC	214
8.2.1. Ủy thác thanh toán lương qua tài khoản	214
8.2.2. Ủy thác thanh toán theo hóa đơn	215
8.3. DỊCH VỤ QUẢN LÝ NGÂN QUỸ	216
8.3.1. Dịch vụ bảo quản tài sản quý, giấy tờ có giá	216
8.3.2. Dịch vụ cho thuê két	217
8.3.3. Thu đổi tiền ngoại tệ không đủ tiêu chuẩn lưu thông	219
8.3.4. Thu đổi tiền không đủ tiêu chuẩn lưu thông	220
8.3.5. Thu giữ hộ tiền mặt qua đêm	222

8.3.6. Thu tiền theo túi niêm phong	223
8.3.7. Thu/chi tiền mặt lưu động tại địa chỉ cá nhân	224
8.4. NGHIỆP VỤ MÔI GIỚI CHỨNG KHOÁN	225
8.5. DỊCH VỤ TƯ VẤN	226
8.6. DỊCH VỤ BẢO HIỂM	227
8.6.1. Bảo hiểm ô tô	228
8.6.2. Bảo hiểm du lịch	228
8.6.3. Bảo hiểm toàn diện nhà tư nhân	229
8.6.4. Bảo hiểm tai nạn con người 24/24	229
TÓM TẮT CHƯƠNG	230
CÂU HỎI ÔN TẬP	230

Chương 9:

NGHIỆP VỤ NGÂN HÀNG HIỆN ĐẠI	231
9.1. NGHIỆP VỤ CHỨNG KHOÁN HÓA	231
9.1.1. Khái niệm chứng khoán hóa	231
9.1.2. Lợi ích của chứng khoán hóa	232
9.1.3. Danh mục tài sản ngân hàng có thể chứng khoán hóa	235
9.1.4. Các loại chứng khoán hóa	235
9.1.5. Rủi ro của chứng khoán hóa	238
9.2. NGHIỆP VỤ NGÂN HÀNG ĐIỆN TỬ	239
9.2.1. Khái niệm nghiệp vụ ngân hàng điện tử	239
9.2.2. Các hình thái phát triển ngân hàng điện tử	241
9.2.3. Các dịch vụ ngân hàng điện tử	242
9.2.4. Vai trò và tính ưu việt của dịch vụ ngân hàng điện tử	245
TÓM TẮT CHƯƠNG	250
CÂU HỎI ÔN TẬP	250

Chương 10:

QUẢN TRỊ RỦI RO	251
10.1. RỦI RO TRONG KINH DOANH CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	251
10.1.1. Các loại rủi ro trong kinh doanh của ngân hàng thương mại	251
10.1.2. Ảnh hưởng của rủi ro đối với ngân hàng	256
10.2. QUẢN TRỊ RỦI RO	257
10.2.1. Khái niệm	257
10.2.2. Quản trị rủi ro tín dụng	258

10.2.3. Quản trị rủi ro lãi suất	266
10.2.4. Quản trị rủi ro thanh khoản	274
10.2.5. Quản trị rủi ro tỷ giá	283
TÓM TẮT CHƯƠNG	289
CÂU HỎI ÔN TẬP VÀ BÀI TẬP	290
Chương 11:	
PHÂN TÍCH KẾT QUẢ KINH DOANH CỦA NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	293
11.1. TỔNG QUAN VỀ PHÂN TÍCH KẾT QUẢ KINH DOANH	293
11.1.1. Mục tiêu của phân tích kết quả kinh doanh	293
11.1.2. Phương pháp phân tích	294
11.1.3. Kết quả và lựa chọn kết quả kinh doanh	294
11.1.4. Đánh giá kết quả phân tích	295
11.1.5. Nội dung phân tích	296
11.1.6. Tài liệu phân tích	296
11.2. PHÂN TÍCH KẾT QUẢ KINH DOANH	298
11.2.1. Vốn tự có	298
11.2.2. Chất lượng tài sản	301
11.2.3. Năng lực quản lý	308
11.2.4. Thu nhập	309
11.2.5. Khả năng thanh toán	314
11.2.6. Độ nhạy với rủi ro thị trường	318
11.3. XẾP LOẠI NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI	324
TÓM TẮT CHƯƠNG	328
CÂU HỎI ÔN TẬP	328

Chương 1

TỔNG QUAN VỀ NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI

Ngân hàng thương mại là một trong những trung gian tài chính quan trọng nhất trên thị trường tài chính. Sự hình thành và phát triển của hệ thống ngân hàng thương mại có tác động rất lớn đến sự phát triển của nền kinh tế. Hoạt động của ngân hàng thương mại không chỉ đem lại lợi nhuận cho bản thân các ngân hàng, mà còn mang lại lợi ích cho các chủ thể khác như người gửi tiền, người vay tiền và lợi ích cho toàn xã hội. Chương này sẽ giúp chúng ta hiểu được khái niệm, chức năng và những hoạt động của các định chế tài chính này.

1.1. LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ PHÁT TRIỂN CỦA NGÂN HÀNG

1.1.1. Lịch sử hình thành

Hoạt động của ngành ngân hàng ra đời và phát triển cùng với sự phát triển của nền kinh tế hàng hóa. Quá trình hình thành và phát triển của hệ thống ngân hàng cho tới nay đã kéo dài hàng nghìn năm.

Hình thức ngân hàng sơ khai bắt đầu hoạt động vào khoảng hơn 2.000 năm trước Công nguyên. Thuật ngữ “ngân hàng” trong tiếng Pháp cổ là “*Banque*” và tiếng Ý là “*Banca*”. Hai thuật ngữ này dùng để chỉ “*cái ghế dài*” hay “*bàn của người đổi tiền*”. Nghiệp vụ ban đầu của ngành ngân hàng là nhận giữ tiền vàng và các tài sản có giá trị. Khi khách hàng đến gửi tiền phải mất một khoản phí nhất định gọi là phí gửi tiền, đồng thời được nhận một tờ biên lai làm căn cứ xác nhận quyền sở hữu, gọi là kỳ phiếu hay giấy nhận nợ. Có thể minh họa một nghiệp vụ nhận tiền gửi của một ngân hàng sơ khai như sau:

Giả sử khách hàng đến ngân hàng gửi 100 đơn vị tiền tệ. Khi đó, ngân hàng chưa có bất kỳ hoạt động nào về việc sử dụng số tiền gửi của khách hàng mà chỉ nhận gửi tiền và thu phí dịch vụ. Số tiền gửi của khách hàng vẫn